

"Zayıf burhanların zâfiyeti zâil olur. Zâil olmasa bile itibardan düşmez. İtibardan düşse bile, dairenin bozulmasına sebep olmaz. Ancak daire küçülür..." Bu cümlenin geçtiği yeri yorumlar mısınız?

"Arkadaş! Şu yüksek olan matluba zikrettiğimiz burhanlar, matlubu ihata eden bir dairedir. Matlup olan vücub-u vücud ve vahdet o dairenin merkezindedir. Daireyi teşkil eden burhanların her birisi, parmağını uzatıp, matlubun hak ve sadık olduğuna imza atıyorlar. O burhanlardan zayıf olanların aralarında tesanüd vardır. Yani, birbirini teyid ve takviye etmekle, zayıf burhanların zâfiyeti zâil olur. Zâil olmasa bile itibardan düşmez. İtibardan düşse bile, dairenin bozulmasına sebep olmaz. Ancak daire küçülür."

"Maahaza, burhanların heyet-i mecmuasına terettüb eden matlubun kuvvet ve vuzuhunu her fertten istemek ve her fertte aramak, aklın hastalığına, zihnin cüz'iyetine işaret olup, matlubu red ve inkâr için bir zemin teşkil ediyor. Binaenaleyh, bir burhana bakıldığı zaman zâfiyetten dolayı vehimler başgösterirse, öteki burhanlardan süzülen kuvvetle ortada zâfiyet kalmaz; vehimler de dağılır."(1)

Burada delilin zail olması ya da itibardan düşmesi; işin özünde ve hakikatinde değil, kişilerin bozuk ve evhamlı nazarında ve alemindedir. Yani delil objektif olarak değil, subjektif olarak zail olup itibardan düşüyor. Böyle evhamlı ve hastalıklı insanların nazarında zayıf görünen deliller, faraza zail olsa ya da itibardan düşse bile, diğer kuvvetli deliller maksada kafi gelir, o zaafın eksikliğini giderir.

Tıpkı kuvvetli taşlardan yapılan bir binanın, zayıf kum ve çakılları tutması ve dağılmasını önlemesi gibi, kuvvetli deliller de zayıf görünen delilleri aynı şekilde kuvvetli yapar ve onları maksadın etrafında derleyip toparlar. Öyle ise zayıf görünen deliller, aslını ve özünü yitirmiyor, sadece evhamlı nazarlardan düşüyor, bu da delilin değil, evhamlı nazarlardan bir kabahatidir.

(1) bk. [Mesnevî-i Nuriye, Katre](#).